

מפגש מס' 129

דף למנחה

שיר השירים א'-ה'

תוכן הפרקים שנלמדו השבוע

פרק א' - פתיחה. הרעיה חולמת על מפגש עם דודה ויוזמת אותו

פרק ב' - סוף השיר הראשון ותחילת השני - הדוד מזמין את הרעיה לצאת אליו, אך היא דוחה אותו.

פרק ג' - הרעיה יוצאת לחפש את הדוד באמצע הלילה ומביאה אותו לביתה. חתונת הדוד והרעיה.

פרק ד' - שירי הדוד לרעיה בימי הכלולות

פרק ה' - הרעיה מחמיצה את הביקור של הדוד ולא מצליחה למצא אותו.

לימוד מעמיק

פתיחה לשיר השירים

מגילת שיר השירים יוצאת דופן בין ספרי התנ"ך, בכך שכל כולה עיסוק מעמיק ברגשות של אהבה בין בני זוג. עובדה זו עוררה במשך השנים דיונים ותהיות על קדושתה של מגילה זו ועל מקומה בין דפי התנ"ך. אל מול הספקות הללו, עמד רבי עקיבא והבהיר באמירה נחרצת כי לא זו בלבד ששיר השירים שייך לתנ"ך, אלא הוא אפילו הקדוש שבספרי הכתובים:

משנה ידים ג, ה

אמר רבי עקיבא, חס ושלום, לא נחלק אדם מישראל על שיר השירים שלא תטמא את הידים (=שאינו קדוש), שאין כל העולם כלו כדאי כיום שניתן בו שיר השירים לישראל, שכל הכתובים קדש, ושיר השירים קדש קדשים.

אותו רבי עקיבא, שידוע באמירה 'ואהבת לרעך כמוך הוא כלל גדול בתורה', מציב את המגילה, העוסקת ברגשי האהבה העמוקים ביותר, בראש סולם הקדושה של ספרי הכתובים. ההדגשה הזו של רבי עקיבא תבעה מהמפרשים לזהות את הקדושה העליונה שמסתתרת דווקא בעיסוק במשמעותם של אהבה, תשוקה ויופי. בהקשר זה ניתן לפרש את שיר השירים בשני כיוונים: אפשרות אחת היא לפרש את התיאורים כמשל לאהבה של קדש בין האדם לא-להיו; אפשרות נוספת היא לפרש את התיאורים כפשוטם, ולהתייחס לקדושת הקשר הזוגי שבין איש לאשתו. המשותף לכל הדעות הוא ההבנה שבעולם הדתי יש חשיבות רבה לרגש האהבה, המאפשר חיבור עמוק בין אנשים ובין אדם לאלקיו, וכמו כן יש מקום לעיסוק ברגש וביופי, ויש מקום לביטוי אמנותי. ניתן להרחיק לכת אף יותר מזה - באופן ובהקשר הנכון, הרגשות והיופי האומנותי הם הלב הפנימי של המציאות הרוחנית: 'קדש הקדשים'.

שאלות למחשבה

- כיצד רגש האהבה מתקשר לעולם הדתי ו/או הרוחני?
- איזה מקום תופס הרגש בעולמכם הרוחני, וכיצד זה בא לידי ביטוי?
- מה היחס שלכם לשימוש באומנות - שירה, ספרות, ציור - ככלי לביטוי רגשות של אמונה וכדרך לחיבור לא-להים?

חלק א - הסיפור של שיר השירים

מגילת שיר השירים כתובה כאוסף שירי אהבה. דרך השיר נחשף סיפור הרקע העוסק בזוג אוהבים - הרעיה וה'דוד'. רובו של הספר מתואר מנקודת המבט של הרעיה, ובתוך דברי השירה שלה ניתן לזהות גם את הציטוטים של דברי הדוד אליה, כגון: **עָנָה דָּוִד וַאֲמַר לִי קוֹמִי לְךָ רַעִיָּה יָפְתִי וְלִבִּי לָךְ... (ב', י).** גם פסוקי הפתיחה של הספר, הנותנים את הטון לכלול, מתחילים מיד בתשוקותיה של הרעיה: **יִשְׁקֶנִי מִנְּשִׁיקוֹת פִּיהוּ פִּיטוּבִים דְּדִיךָ מִיָּן (א', ב).** (יחד עם זאת, ישנם קטעים בשיר השירים הנאמרים ע"י הדוד, וניתן לראותם כקטעים עצמאיים ולא דווקא כציטוט של דברי הדוד בפי הרעיה).

הספר איננו פותח בהצגת הדמויות, ולכן איננו יודעים בוודאות מיהו הדוד עליו מדובר בשיר. אולם, ניתן להעלות השערה: הספר פותח בשיר השירים אשר לשלמה (א', א) ומיד לאחר מכן עובר ללשון נסתר: **יִשְׁקֶנִי מִנְּשִׁיקוֹת פִּיהוּ (ב).** ההצמדה ביניהם יכולה להוביל למסקנה מתבקשת כי שלמה הוא הדוד עליו מדובר, והשיר נכתב על ידי הרעיה ו'מוקדש' לו. ואכן, בפסוקים רבים מתייחסת הרעיה ל'מלך' בתור מי שמנהל איתה קשר זוגי, ופסוקים נוספים מתייחסים ישירות ל'שלמה'. אם אכן כך, אזי מתוארת בספר מערכת יחסים מורכבת בין אשה פשוטה מן העם המעוניינת בקשר קרוב דווקא עם המלך. חלק משמעותי מהקשיים במימוש הזוגיות הזו - כמו הבוז של בנות ירושלים בתחילה, או יחסם המנוכר של שומרי העיר כאשר הרעיה מחפשת את הדוד - יכולים להתפרש כתוצאה של הפער בין המלך לפשוטת העם. אם נפרש כך את הסיפור, נראה כי הספר עוסק, בין השאר, בכוחה של האהבה אל מול המגבלות החברתיות, ומתאר מציאות רומנטית בה אהבה כזו יכולה בכל זאת להתממש.

אמנם, ברובו של השיר הדוד איננו מתואר כמלך לא נגיש בעל כבוד ושררה, אלא דווקא כרועה צאן פשוט; ואל מולו, הרעיה היא נוטרת כרמים - עובדת אדמה. המתח המרכזי בסיפור הוא בין שאיפת המרחבים חסרת המנוחה של הדוד המ'דלג על ההרים', אל מול אהבת הנוחות של הרעיה, המעדיפה תמיד את הבית, את האזור המוצל והשקט. כאשר הדוד מגיע אל הרעיה הוא מבקש ממנה לצאת אתו החוצה: **קוֹמִי לְךָ רַעִיָּה יָפְתִי וְלִבִּי לָךְ (ב', י);** והיא מתעצלת בתירוץ - פעם אלו שועלים המחבלים בכרמים, ופעם אלה רגליה הרחוצות כבר שאיננה רוצה ללכלך.

האם הדוד הוא מלך או רועה צאן? כיצד ניתן להבין את הפער בין התיאורים השונים, ומה הקשר ביניהם?

- בהתאם להבנתנו עד כה, ניתן להבין שהדוד הוא אכן המלך שלמה, וה'רועה צאן' הוא דימוי להתנהלות שלו בקשר עם הרעיה: האופי של הדוד הוא הרצון לפרוץ אל המרחבים, ואילו האופי של הרעיה הוא להשאר ב'אזור הנוחות'.
- אפשרות אחרת היא שהשיר כולו לא עוסק בזוג אוהבים ספציפי, אלא משתמש בדימויים משתנים במטרה לייצג מתחים ופערים הקיימים בין בני זוג דרך סיפור ההתמודדות של הדוד והרעיה עם הפערים השונים ביניהם - אם זה הפער המעמדי או פערי האופי, ואם זה פערים נוספים כגון האופן השונה בו כל אחד מהם מדמיין לעצמו את הקשר האידיאלי ביניהם, או הפער בין התשוקה הלוהטת של הרעיה אל הדוד לבין האהבה המחושבת יותר של הדוד אליה (ראו [בפוסט מאת הרב משה ליכטנשטיין ובפוסט מאת ד"ר יושי פרג'ון](#)).

בנוסף לשתי הדמויות הללו, אנו נחשפים לכמה דמויות משנה שמשפיעות על מערכת היחסים הזו: בנות ירושלים, אחי הרעיה, שומרי העיר. לרוב הם נראים כמקשים על הצלחת הזוגיות של הדוד והרעיה - אם בלעג

ואם במעשה - אך לעתים יש להם גם תפקיד מסייע, ונוכחותם מוסיפה לסיפור רובד נוסף בזוגיות ההשפעה של הסובבים - קרובי המשפחה, החברים ועוד (ראו גם ב**פוסט מאת אריה נחשון**).

זוית אישית:

חשבו על פערים ביניכם לבין בני הזוג שלכם, או על פערים ביניכם לבין חבריכם. כיצד מתמודדים עם האתגרים שהפערים הללו מציבים בפניכם? מה משמעותה של האהבה העומדת במבחן האתגרים הללו?

חלק ב - מבנה הספר ותוכנו

שיר השירים מחולק לשמונה פרקים, אך חלוקת הפרקים איננה תואמת את החלוקה התוכנית. בפרשנות נהוג לראות בו שיר המורכב מארבעה שירים מרכזיים, כאשר כל שיר מתאר תהליך מסוים, ומסתיים בשבועה של בנות ירושלים:

פתיחה: א', א-ד

שיר ראשון - חיזורי הרעיה אחר הדוד: א', ה - ב', ז

שיר שני - חיזורי הדוד אחר הרעיה: ב', ח - ג', ה

שיר שלישי - חתונה, כלולות ושבר: ג', ו - ו', ג

שיר רביעי - חידוש הקשר: ו', ד - ח', ד

חתימה: ח', ה-יד

בשיר הראשון, הרעיה היא זו שחולמת על הקשר עם הדוד, והיא זו שיוזמת את המפגש ומבקשת מהדוד הכוונה כיצד למצוא אותו בין עדרי הצאן.

בשיר השני, הדוד הוא שבא אל הרעיה מן ההרים, וקורא לה לצאת אליו ולהפגש עמו במזג האוויר האביבי שבחוץ. הרעיה נמנעת מלהצטרף אליו בגלל הצקות של שועלים בכרמים עליהם היא שומרת; אך כאשר בלילה הוא לא שב, היא יוצאת לחפשו מתוך געגועים, ומושכת אותו אתה אל בית הוריה.

השיר השלישי פותח בתיאור חתונת הדוד והרעיה: היא עולה אליו מן המדבר בקישוטיה, והוא ממתין לה באפריון שעשה, חבוש בעטרה שעטרה לו אמו. השיר ממשיך לשירי התשוקה של השניים בירח הכלולות, אז נקראת הרעיה גם 'כלה' (ראו ב**סרטון מאת ד"ר יושי פרג'ון**). אך בסיום השיר, כאשר שב הדוד ממשתאותיו, מתעכבת הרעיה בפתיחת הדלת לקראתו והוא עוזב. הפעם, כאשר הרעיה מנסה להשיגו בשנית, היא לא מצליחה. השומרים שעזרו לה בפעם הקודמת תופשים אותה ומכים אותה, והלילה מסתיים כאשר היא עדיין מחפשת את דודה שירד אל גנו.

בשיר הרביעי, שב הדוד לחזר אחרי רעיתו, ומעתיר עליה תיאורי אהבה ותשוקה בקריאה שתשוב אליו: "שובי שובי... עד שלבסוף היא מתרצה לו ומביאה אותו בשנית אל בית אמה.

בחלוקה רחבה יותר, ניתן לחלק את הספר לשניים - חצי ראשון לפני חתונת הדוד והרעיה, בו מתרחש החיזור ההדדי ונבנה הבסיס לקשר ביניהם; וחצי שני אחרי החתונה, בו נבחנת הנאמנות ההדדית שלהם לקשר לאורך הזמן (ראו ב**סרטון מאת ד"ר יושי פרג'ון**).

בשלושה מהשירים (ראשון, שני, ורביעי) ישנו תהליך של התקרבות בין הדוד לרעה, שמסתיים במימוש הקשר הזוגי ביניהם - שְׁמָאֵלוֹ תַּחַת רֵאשִׁי וְיָמִינוֹ תַּחֲבֹקְנִי (ב', ו'; ח', ג'); ובשלושת השירים הללו משביעה הרעה את בנות ירושלים בשבועה דומה: אִסְתַּעֲרוּ וְאִסְתַּעֲרוּ אֶת־הָאֲהָבָה עַד שְׂתַחֲפֹץ (ב', ז'; ג', ה'; ח', ד).

דווקא השיר השלישי, שמתחיל בקרבה ובתיאור מימוש של ברית הנישואים בין בני הזוג, מסתיים במשבר של החמצה, כאשר הרעה מתעצלת לפתוח את הדלת בפני הדוד, וביוצאה לחפש אחריו נתפשת על ידי השומרים שמכים ופוצעים אותה. בסופו של שיר זה, דו-השיח בין הרעה לבנות ירושלים מפורט יותר, ובעיקרו שבועה אחרת: הַשְּׁבִיעֵתִי אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלַם אִסְתַּמְצְאוּ אֶת־דוּדֵי מַהֲתַגִּידוּ לוֹ שְׂחֹלַת אֲהָבָה אֲנִי (ה', ח). בנות ירושלים, אותן היא משביעה שוב ושוב שלא לעורר את האהבה בטרם תחפץ, מושבעות כאן דווקא להזכיר ולהביע את אהבת הרעה בפני הדוד ולנסות לעורר גם את אהבתו.

שאלה לדיון:

חתימת חלקי הספר בהשבועות החוזרות של בנות ירושלים נותנת לשבועות הללו משקל משמעותי בתוך מערכת המסרים של המגילה. מהי לדעתכם המשמעות של השבועה שלא לעורר את האהבה עד שתחפץ, ומדוע חשוב להזכיר שבועה זו דווקא ברגעי השיא של האהבה והקשר בין הדוד לרעה? האם השבועה בשיר השלישי סותרת את השבועות הללו?

חלק ג - שיר השירים כמשל ליחסי ה' וישראל

חז"ל למדו מהשבועות הללו על מצבם של ישראל בגלות, ופסקו שאסור לישראל לנסות לשוב בעצמם מן הגלות עד שתכשר השעה:

כתובות ק"י עמוד ב:

דאמר (רבי יוסי ברבי חנינא): שלש שבועות הללו למה? - אחת שלא יעלו ישראל בחומה, ואחת שהשביע הקדוש ברוך הוא את ישראל שלא ימרדו באומות העולם, ואחת שהשביע הקדוש ברוך הוא את אומות העולם שלא ישתעבדו בהן בישראל יותר מדאי.

מדרש זה של חז"ל משקף פרשנות עמוקה של מגילת שיר השירים כמתארת את תלאות הקשר שבין כנסת ישראל לבין ה'. נמשל זה רמוז גם בפרטי השירים, כגון הדימויים הייחודיים המשמשים להלל את הרעה, שעוסקים בחלקים שונים מארץ ישראל: צֹאֲרֵךְ כְּמַגְדָּל הַשָּׁן עֵינֶיךָ בְּרֻכּוֹת בְּחֻשְׁבוֹן עַל־שַׁעַר בִּתְדֻבָּיִם אַפֶּךָ כְּמַגְדָּל הַלְּבָנוֹן צִיפָה פְּנֵי דְמִשְׁקָא (ז', ה); וכגון השבעת בנות ירושלים 'בצבאות ובאילות השדה' במקום בשם ה' (ראו [בסרטון מאת ד"ר יושי פרג'ון](#)).

קריאת שיר השירים באופן זה הופכת אותו למעין מפה של ההיסטוריה של עם ישראל, שמציגה את שאירע ביניהם לבין ה', ואולי אף את שעתיד להיות: השירים הראשונים, העוסקים בחיזורים הדדיים, ומתייחסים אולי לתקופת האבות ולתקופת המדבר, בעוד חתונת הדוד והרעה בתחילת השיר השלישי מייצגת את ההתנחלות בארץ והקמת המקדש, כפי שנאמר במדרש:

משנה מסכת תענית פרק ד, משנה ח:

ביום חתונתו, זו מתן תורה. וביום שמחת ליבו, זה בניין בית המקדש.

הברית שנכרתת בין ה' לישראל בהר סיני באה למימושה המלא בהקמת הבית המשותף להם בארץ ישראל. ההתייחסות בחלק זה דווקא לשלמה ול'אפריון' שעשה, מתחברת היטב לנמשל, כיוון ששלמה המלך הוא אכן זה שבנה את המקדש.

גם כותרתו של הספר יכולה להתפרש באופן שונה מהפירוש הקודם שנתנו לה: במקום לראות את הכותרת כהקדשה של השיר לשלמה, ניתן לראות אותה כזיהוי של המחבר - שלמה כתב את שיר השירים. אם נפרש כך, נשים לב שלמעשה מחבר השיר, שלמה המלך, הוא המייצג של כנסת ישראל כולה, שהיא ה'רעיה' במשל (ראו בפוסט מאת הרב ד"ר יואל בן-נון ובסרטון מאת הרב אורי שרקי).

התיאור של הדוד כ"מלך" מתחבר היטב לפרשנות זו, לפיה ה' הוא המלך ועם ישראל הוא הרעיה, והיחסים ביניהם הם אמנם יחסי אהבה, אך תמיד ישנו פער גדול בין ה' (הדוד, המלך) לבין בני האדם - עם ישראל (הרעיה הפשוטה).

אמנם, גם לאחר שהוקם הבית עלולות להתרחש טעויות שיביאו לכך שהדוד יעזוב והרעיה תעבור סבל רב בנדודיה, מה שמתאים לשקף את תקופת הגלות. זהו המשבר המתואר בשיר השלישי.

השיר הרביעי, המתאר שוב התחדשות של הקשר, עשוי לרמז על תהליך הגאולה, הקורא לעם 'שׁוֹבֵי שׁוֹבֵי הַשְּׁוֹלְמִית' (ז', א) כדברי מלאכי: שׁוֹבֵי אֵלֵי יְאֻשׁוּבָה אֲלֵיכֶם אָמַר ה' צְבָאוֹת (מלאכי ג', ז).

סיכום:

מגילת שיר השירים, המכונה על ידי רבי עקיבא 'קדש הקודשים' של ספרי הכתובים, מתארת מערכת יחסים מתמשכת בין זוג אוהבים השונים זה מזה אך נאמנים לאהבתם. דרך שירי האהבה, המתוארים מנקודת מבטה של הרעיה, עוקבת המגילה אחר התהליך העובר על הזוג: החיזורים, האכזבות, הרגשות העזים וגם קשיי הזוגיות שלאחר החתונה. כל אלה יוצרים תמונה מעמיקה של האהבה, ומכריזים על חשיבות רגש האהבה, המאפשר חיבור עמוק בין אנשים, ועל חשיבות התשוקה והיופי מעוררי האהבה כחלק מעולם האמונה הדתי, ואולי אפילו דווקא בתוכו.

חז"ל למדו אותנו כי התהליך שעוברים הדוד והרעיה לאורך הספר משקף את התהליך ההיסטורי של הקשר בין כנסת ישראל לה', על עליותיו ומורדותיו לאורך ההיסטוריה, ומתווה את הדרך למימוש מחודש של הברית ביניהם לקראת גאולה עתידית, במסלול של אהבה ותשוקה הדדיים.

להרחבה

[מתן על הפרק - דף לימוד לפרקים א-ב](#)

[מתן על הפרק - דף לימוד לפרקים ג-ה](#)

[מתן על הפרק - דף לימוד לפרקים ו-ח](#)

[מאמר מאת הרב משה ליכטנשטיין: שיר השירים](#)

[שיעור מאת הרב יעקב מדן: קדושתו של שיר השירים](#)

[שיעור מאת הרב יובל שרלו: המלך ובת הכפר](#)

[שיעור מאת הרב דוד סבתו: תיאורי היופי ומשמעותם](#)

[שיעור מאת הרב יובל שרלו: ההחמצה](#)

[שיעור מאת הרב יעקב מדן: בנות ירושלים ושומרי העיר במגילת שיר השירים](#)